Ir. B. van der Ploeg

DE INVLOED VAN GEMEENTELIJKE BESTEMMINGSPLANNEN VOOR HET BUITENGEBIED OP DE ONTWIKKELINGSMOGELIJKHEDEN VAN RUNDVEE-BEDRIJVEN IN HET WESTELIJK WEIDEGEBIED

Verslag van vooronderzoek

Interne Nota no. 234

Januari 1979

LANDBOUW-ECONOMISCH INSTITUUT DEN HAAG BIBLIOTHEEK
SIGN: L5-234
EX. NO: A
MLV:

Landbouw-Economisch Instituut
Afdeling Structuuronderzoek

SAMENSTELLING VAN DE LEI-PROJECTGROEP
ONDERZOEK BESTEMMINGSPLANNEN IN
HET WEIDEGEBIED WESTEN DES LANDS

Ir. J.G.M. Helder
Ir. P. van der Linden
F.M. de Noord
Ir. H.R. Oosterveld
Ir. B. van der Ploeg

INHOUD

		Blz.
INLEIDING		5
1.	ACHTERGROND, DOEL EN OPZET VAN HET ONDERZOEK	7
	1.1 Achtergrond	7
	1.2 Probleemstelling en doel	10
	1.3 Opzet van het onderzoek	12
2.	RESULTATEN VAN HET VOORONDERZOEK	14
	2.1 Gebiedsafbakening	14
	2.2 Produktierichtingen buiten de veehouderij	16
	2.3 Intensieve veehouderij	19
	2.4 Deelgebieden	21
	2.5 Criteria voor de keuze van te analyseren gemeentelijke bestemmingsplannen buitengebied	29
	2.6 Bruikbaarheid van de bestemmingsplannen	31

INLEIDING

Het Westelijk Weidegebied heeft eeuwenlang onder een sterke stedelijke invloed gestaan. In negatief opzicht voor de landbouw kwam deze invloed vooral tot uitdrukking in verschijnselen als marktdwang, veel stedelijk grondeigendom met kortlopende verpachtingen, het aan banden leggen van buitennering (job reservation voor de stad) en het op grote schaal exploiteren van cultuurgrond voor zout, turf en steenproduktie. Positieve gevolgen waren het ontstaan van mogelijkheden om voor een markt te produceren, de introductie van technologische vernieuwingen vanuit de "stedelijke innovatiesfeer" (b.v. molens) en stedelijke investeringen in landaanwinningsprojecten. Het bijzondere karakter van de veehouderij in het westen valt voor een belangrijk deel te verklaren door de invloed van de stedelijke nabijheid in het verleden. Zo werd dit gebied van oudsher gekenmerkt door een hoge veedichtheid, wat in overeenstemming is met de stelregel dat de intensiteit van het grondgebruik in het algemeen groter is naarmate de afzetmarkt dichterbij is. Verschijnselen die worden aangeduid met termen als "consumptiemelkgebied" en "spoelingsdistrict" hangen hiermee nauw samen.

Momenteel heeft de wisselwerking, of zelfs confrontatie, tussen de stad en de landbouw een ander karakter dan voorheen. Eén van de oorzaken hiervan is het tot standkomen van een min of meer systematisch planologisch beleid. Dit is het geval voor zover een alternatieve bestemming van de, in dit gebied zeer schaarse, ruimte in het geding is. Daarbij komen naast de economische belangen, agrarische en niet-agrarische, steeds meer de functies van de ruimte voor natuur en landschap als belangrijke overwegingen naar voren.

Binnen deze context wordt in het Westelijk Weidegebied een onderzoek uitgevoerd naar de betekenis van de gemeentelijke bestemmingsplannen buitengebied voor de ontwikkelingsmogelijkheden van de rundveebedrijven. In de onderhavige nota wordt een overzicht gegeven van de opzet van het onderzoek en van de resultaten van het vooronderzoek. In de loop van 1979 kunnen de resultaten beschikbaar komen van de onderzoekfase die zich richt op de huidige structuur en het functioneren van de veebedrijven en de ontwikkelingen die zich daarin voordoen voor zover planologisch relevant. Hierop aansluitend zal de agrarische ontwikkeling in verband worden gebracht met de inhoud van de gemeentelijke bestemmingsplannen voor het buitengebied.

1. ACHTERGROND, DOEL EN OPZET VAN HET ONDERZOEK

1.1 Achtergrond

De landbouw krijgt steeds meer te maken met het ruimtelijke beleid. De maatregelen op het terrein van de ruimtelijke ordening waarmee de individuele boeren en tuinders het meest direct worden geconfronteerd zijn de gemeentelijke bestemmingsplannen voor het buitengebied. Immers de gemeentelijke bestemmingsplannen zijn de enige plannen op het gebied van de ruimtelijke ordening die bindend zijn voor de burger.

Het blijkt in de praktijk niet eenvoudig te beoordelen welke gevolgen de gemeentelijke bestemmingsplannen voor de landbouw hebben. Vooral het ontbreken van gegevens en normen waaraan de inhoud van de plannen kan worden getoetst blijkt het beoordelen te bemoeilijken.

Om bovenstaande redenen is er een onderzoek uitgevoerd in het noorden en oosten van het land naar de beperkingen die gemeentelijke bestemmingsplannen voor het buitengebied kunnen hebben voor de land- en tuinbouw. De resultaten van dit onderzoek zijn inmiddels gepubliceerd 1). Hierbij kan een onderscheid worden gemaakt tussen de inhoudelijke en de methodologische uitkomsten van het onderzoek. Wat de inhoudelijke kant betreft laten de resultaten van het onderzoek slechts ruimte voor de conclusie dat de bestemmingsplannen voor het buitengebied van de gemeenten in grote delen daarvan kunnen leiden tot aanzienlijke beperkingen voor de agrarische bedrijven. In methodologisch opzicht is het resultaat van het onderzoek dat een kwalitatief bepaald waarderingssysteem werd opgesteld.

Waarom nog een soortgelijk onderzoek in het Westelijk Weidegebied?

In het Westelijk Weidegebied is sprake van een bijzondere problematiek. Hierbij speelt enerzijds, in planologisch opzicht, de nabijheid van de randstad een rol. Anderzijds is er een historisch gegroeide situatie, met name qua verkaveling en waterhuishouding, die een moderne ontwikkeling van bedrijven belemmert. Dit laatste is belangrijk, omdat de tendens tot schaalvergroting en modernisering in de melkveehouderij bijzonder sterk is geworden. Zo is in een periode van vijf jaar (1971-1976) het aantal melk-

---

1) Bestemmingsplannen buitengebied en de land- en tuinbouw.
P. van der Linden, K.M. Dekker, J.G.M. Helder, F.M. de Noord.
H.R. Oosterveld, L. Tjoonk.
LEI-publikatie No. 2.100.

Tabel 1.1 Ontwikkelingen in de rundveehouderij in het westen in vergelijking met die in andere delen van Nederland 1971-1976 (hoofdberoepsbedrijven)

	Ontwikkeling 1971-1976 (index; 1971 = 100)			Situatie in 1976		
	Noord-Holland Zuid-Holland Utrecht	Fries-land	overig Neder-land	Noord-Holland Zuid-Holland Utrecht	Fries-land	overig Neder-land
A. Melk- en kalfkoeien						
- aantal	108	118	122	422500	347500	1418900
B. Cultuurgrond 1)						
- oppervlakte (ha)	95	97	97	360400	222100	1351800
- w.v. grasland + snijmais 2)	95	96	104	65%	91%	62%
- w.v. grasland	94	96	95	99%	100%	90%
C. Bedrijven met koeien 3)						
- aantal	83	82	78	14028	8612	56428
- w.v. overwegend melkvee 4)	88	84	90	86%	96%	75%
- overige	63	53	56	14%	4%	25%
D. Verhoudingen						
- koeien per bedrijf	131	144	155	30	40	25
- idem per 100 ha gras	115	122	128	182	172	189
- idem per 100 ha gras + snijmais	114	122	117	180	171	170

Bron: meitellingen CBS.

1) Op alle agrarische hoofdberoepsbedrijven, dat wil zeggen ongeacht de aanwezigheid van rundveehouderij.

2) Oppervlakte snijmais op hoofdberoepsbedrijven geschat, uitgaande van de oppervlakte op hoofd- en nevenberoepsbedrijven.

3) Melk- en kalfkoeien.

4) De melkveehouderij vertegenwoordigt uitgedrukt in sbe's minstens 60% van de totale produktieomvang van het bedrijf.

koeien in geheel Nederland met bijna een vijfde toegenomen, terwijl het aantal bedrijven waarop deze dieren werden gehouden, met een vijfde terugliep. Het gemiddelde aantal melkkoeien per bedrijf steeg dan ook met bijna de helft.

De indruk is dat belangrijke delen van het Westelijk Weidegebied in ontwikkeling dreigen achter te blijven bij andere veehouderijgebieden. Ook tabel 1.1 geeft hiervoor enkele globale aanwijzigingen. Weliswaar nam ook in de drie westelijke provincies het aantal melkkoeien belangrijk toe (8% in vijf jaar) maar veel minder dan in andere weidegebieden. Dit verschil wordt echter wellicht voor een deel veroorzaakt door een verdere specialisatie, binnen de grondgebonden landbouw, op de rundveehouderij in de belangrijkste zandgebieden; de oppervlakte grasland + snijmais in "overig Nederland" (zie tabel) werd 4% groter terwijl het totale areaal cultuurgrond 3% kleiner werd (hoofdberoepsbedrijven). Ook echter in een provincie als Friesland, waar evenals in het Westelijk Weidegebied ook vroeger al sterk de nadruk lag op de rundveehouderij, nam het aantal melkkoeien veel meer toe dan in de drie westelijke provincies.

Het aantal bedrijven met melkvee liep in het westen iets minder sterk terug dan landelijk het geval was. Hierbij is echter van belang dat in alle delen van het land het aantal bedrijven met melkveehouderij en daarnaast een belangrijk ander bedrijfsonderdeel sterk is verminderd. In de zandgebieden waar dit type bedrijf veel sterker is vertegenwoordigd dan op de alluviale gronden, werkt dit veel meer door in de ontwikkeling van het totaalaantal bedrijven met melkvee.

Van oudsher is het gemiddelde aantal koeien per bedrijf in het westen belangrijk groter dan in de zandgebieden. Uit het voorgaande blijkt echter dat het verschil in het recente verleden kleiner is geworden; in het westen ging dit gemiddelde met bijna een derde omhoog, in "overig Nederland" met ruim de helft. Het is zelfs de vraag of voor de bedrijven met overwegend melkveehouderij momenteel nog sprake is van een belangrijk verschil. Van oudsher is de melkveestapel in het westen gemiddeld kleiner dan in Friesland. Dit verschil is in het recente verleden belangrijk toegenomen (zie tabel 1.1).

De oppervlakte cultuurgrond is in het westen sterker verminderd dan in andere delen van het land. Toch biedt dit slechts een zeer gedeeltelijke verklaring voor de betrekkelijk geringe toeneming van het aantal melkkoeien. Het aantal koeien per 100 ha grasland is in het westen minder sterk toegenomen dan in andere weidegebieden. Hierbij dient echter te worden vermeld dat ook een toeneming van 15% in intensiteit van het grondgebruik - in vijf jaar - aanzienlijk is, te meer daar in het westen al sprake was van een relatief groot aantal melkkoeien per hectare. Het verschil met andere weidegebieden is echter door de recente ontwikkelingen vrij klein geworden. Indien geen rekening zou worden gehouden met de rol van de snijmaisteelt voor de rundveehouderij in de zandgebieden is het grondgebruik daar momenteel zelfs intensiever dan in het Westelijk Weidegebied.

In het geëntameerde onderzoek dient de betekenis van de gemeentelijke bestemmingsplannen te worden bepaald in het kader van de algemene ontwikkelingsproblematiek van de rundveebedrijven in het westen. Daarbij moet ook rekening worden gehouden met een mogelijke beschermende werking die voor de agrarische bedrijven van de plannen kan uitgaan. Juist in het westen van het land waar vrijwel overal kan worden gesproken van een grote niet-agrarische druk, kan dit van belang zijn.

Een tweede reden voor een volgend onderzoek is dat bij het eerste onderzoek ervan uitgegaan werd dat in principe op alle bedrijven en voor alle cultuurgrond werken ter verbetering van de produktieomstandigheden nodig kunnen zijn en dat op alle bedrijven bouwactiviteiten moeten kunnen plaatsvinden en dan voor alle agrarische produktietakken. Nu in het eerste onderzoek ervaring is opgedaan met een waarderingssysteem kan in het Westelijk Weidegebied meer worden aangesloten bij de feitelijke situatie en de te verwachten ontwikkeling. Dit betekent dat eerst dient te worden ingegaan op de bedrijfsstructurele situatie in het gebied, de toekomstige ontwikkeling in dat opzicht en de consequenties die dit heeft - of "moet" hebben - voor de wijze van functioneren van de bedrijven en voor de bedrijfsomstandigheden. Hierdoor kan een beeld worden verkregen van de urgentie van verschillende typen van verandering, in het bijzonder voor zover deze liggen binnen de werkingssfeer van de bestemmingsplannen. Vervolgens zal dit resultaat worden geconfronteerd met de inhoud van de bestemmingsplannen, waarna wordt beoordeeld in hoeverre sprake is van een belangrijke beperking, c.q. belemmering of bescherming.

1.2 Probleemstelling en doel van het onderzoek

In het algemeen krijgen boeren pas met een bestemmingsplan te maken wanneer zij iets aan het bedrijf willen veranderen. In de moderne landbouw volgen veranderingen elkaar in een hoog tempo op. Niet veranderen betekent gewoonlijk dat de bedrijfsuitkomsten aan een verslechtering onderhevig zijn als gevolg van een doorgaande technisch-economische ontwikkeling. Op wat langere termijn is bedrijfsontwikkeling zelfs een voorwaarde voor bedrijfscontinuïteit. Boeren hebben enerzijds dringende redenen om veranderingen door te voeren, maar kunnen anderzijds worden geconfronteerd met belemmeringen die een realisering van veranderingen in de weg staan. Ook gemeentelijke bestemmingsplannen kunnen bepaalde gewenste veranderingen in de weg staan danwel bemoeilijken. Soms kan een verandering wel worden doorgevoerd maar is er toch sprake van schade, omdat niet de beste oplossing kan worden toegepast of omdat daarvoor extra kosten moeten worden gemaakt. Overigens kan de negatieve invloed die dit op korte termijn heeft voor de bedrijfsuitkomsten, ook op langere termijn nog ongunstige gevolgen hebben voor de bedrijfsontwikkeling, omdat de mogelijkheden om te inves-

teren mede kunnen worden bepaald door het niveau van de bedrijfsresultaten in de voorgaande jaren. Doel van het onderzoek is meer inzicht te geven in:

a. de veranderingen die binnen het Westelijk Klei- en Veenweidegebied m.b.t. de rundveehouderij noodzakelijk zijn om de veehouders in de gelegenheid te stellen de bedrijven op een doelmatige wijze te (blijven) exploiteren en
b. de gevolgen die de gemeentelijke bestemmingsplannen voor het buitengebied hebben voor de mogelijkheden om de gewenste of noodzakelijke wijzigingen tot stand te brengen.

In termen van onderzoek betekent het bovenstaande dat de ontwikkelingsmogelijkheden van de rundveebedrijven de afhankelijke variabele vormen en dat de gemeentelijke bestemmingsplannen voor het buitengebied worden beschouwd als de onafhankelijke variabele (b). In het onder a gestelde gaat het erom vast te stellen welke de relevante veranderingen zijn wanneer wordt gesproken over bedrijfsontwikkeling.

De gehanteerde begrippen ontwikkelingsmogelijkheden en relevante veranderingen vragen om een nadere omschrijving. Om met het begrip relevante veranderingen te beginnen: dat is het geheel aan alternatieven voor de bestaande bedrijfsstructuur of de wijze van bedrijfsvoering waarvan de toepassing zou leiden tot een verbetering van de bedrijfsresultaten, c.q. arbeidsomstandigheden, of tot het voorkomen van een achteruitgang daarvan, b.v. als gevolg van gewijzigde prijsverhoudingen. Hierbij kan een tweetal kanttekeningen worden gemaakt. De eerste is dat als voorwaarde voor de relevantie is gesteld, dat de betreffende veranderingen gewenst of noodzakelijk zijn en dat daarbij is afgezien van de realiseerbaarheid. Een tweede kanttekening is dat het ook kan gaan om veranderingen die nog niet relevant zijn, maar dit wel zullen of kunnen worden in de periode waarvoor de bestemmingsplannen (ongeveer) worden opgesteld.

Bedrijfsontwikkeling kan aan de hand van het voorgaande kort worden omschreven als het doorvoeren van relevante veranderingen. Hiermee wordt ook duidelijk aangegeven dat het een normatief begrip is (veranderingen die een verbetering inhouden of waardoor een achteruitgang kan worden voorkomen). Een bijzondere betekenis moet worden toegekend aan de vormen van bedrijfsontwikkeling die op korte termijn een grote invloed hebben op de mate waarin de bedrijfsdoeleinden worden gerealiseerd en aan de vormen die op langere termijn een voorwaarde vormen voor continuëring van het bedrijf. In dit verband is van belang dat de technologische ontwikkeling kan worden opgevat als het beschikbaar komen van nieuwe relevante veranderingen. De toepasbaarheid hiervan op individuele bedrijven kan sterk verschillen terwijl de kansen tot voortzetting op langere termijn hiermee nauw samenhangen.

Onder bedrijfsontwikkelingsmogelijkheden wordt nu verstaan de mate waarin een individueel bedrijf, of een groep bedrijven, in het algemeen relevante veranderingen kan doorvoeren, waarbij

het in het bijzonder gaat om de veranderingen die op korte termijn een grote invloed hebben op het niveau van de bedrijfsuitkomsten en om die welke een voorwaarde vormen voor de bedrijfscontinuïteit.

De bedrijfsontwikkelingsmogelijkheden worden bepaald door de omstandigheden, waarbij het gaat om het geheel van factoren die de toepasbaarheid van relevante veranderingen in gunstige (stimulerende) danwel ongunstige (remmende) zin beïnvloeden. Doel van het onderzoek is vast te stellen of (ook) de gemeentelijke plannen voor het buitengebied in deze een belangrijke factor vormen.

1.3 Opzet van het onderzoek

Het is de bedoeling het onderzoek in een aantal fasen voorafgegaan door een vooronderzoek uit te voeren.

Vooronderzoek:

- afbakening van het geografisch gebied van onderzoek;
- vaststelling van de produktierichtingen die (vanuit de rundveebedrijven) van belang zijn;
- inventarisatie van gemeenten met een bestemmingsplan buitengebied en een eerste selectie met het oog op geschiktheid als analysegemeente.

Onder 2 worden de voorlopige uitkomsten van het vooronderzoek weergegeven.

Fase 1 Een oriënterende beschrijving van:

- de rundveehouderij en de omstandigheden waaronder deze wordt uitgeoefend in het gebied van onderzoek;
- de ontwikkelingen die zich daarin voordoen;
- wat er in dat opzicht voor de toekomst mag worden verwacht uitmondend in een overzicht van
- de veranderingen die met het oog op de toekomstige ontwikkeling van belang zijn.

Het is de bedoeling bij de beschrijving op basis van gemeentelijke cijfers een aantal deelgebieden te onderscheiden die eventueel kunnen worden samengevoegd tot een beperkt aantal categorieën; b.v. urbane gebieden, -gebieden met een bijzondere functie voor natuur, landschap of recreatie en -gebieden met een "ongestoorde agrarische functie". De deelgebieden dienen qua bedrijfsontwikkelingsmogelijkheden - afgezien van de gemeentelijke plannen - zo homogeen mogelijk te zijn.

Fase 2 Een analyse van de gemeentelijke bestemmingsplannen:

- selectie van te analyseren plannen (gelet op een zo goed mogelijke vertegenwoordiging van de te onderscheiden deelgebieden);

- inventarisering van bepalingen en voorschriften die van belang zijn voor de toekomstige agrarische ontwikkeling;
- waarderen van de inhoud van de bestemmingsplannen voor delen van gemeenten met een bepaalde bestemming naar de waarschijnlijke invloed op de ontwikkeling van de agrarische bedrijven.

Fase 3 Een evaluatie van het effect van de bestemmingsplannen op de toekomstige ontwikkeling van de agrarische structuur en van de bedrijven:

- in de analysegemeenten;
- in het gehele gebied van onderzoek.

2. RESULTATEN VAN HET VOORONDERZOEK

2.1 Gebiedsafbakening

De bedoeling is het onderzoek uit te voeren in een zoveel mogelijk aaneengesloten gebied, samengesteld uit gemeenten waarin de rundveehouderij veruit de belangrijkste agrarische produktierichting vormt. Omdat het onderzoek zich beperkt tot de alluviale gronden blijft het zandgebied van Utrecht en de voortzetting daarvan in Noord-Holland - het Gooi - buiten beschouwing.

Als criteria voor de verdere afbakening van het gebied van onderzoek zijn gehanteerd de relatieve oppervlakte grasland, t.o.v. alle cultuurgrond en het relatieve aantal veebedrijven, t.o.v. alle agrarische hoofdberoepsbedrijven. Op basis van deze twee criteria zijn de gemeenten aan de hand van gegevens uit de CBS-meitelling 1976 ingedeeld in zes categorieën.

Categorie 1: minstens 90% grasland, minstens 75% veebedrijven 1);
2: minstens 75% grasland, minstens 50% veebedrijven;
3: minstens 75% grasland, minder dan 50% veebedrijven;
4: 66,6 à 75% grasland;
5: 50 à 66,6% grasland;
6: minder dan 50% grasland.

Kaart 1 geeft een beeld van deze indeling. Op deze kaart is ook de grens van het onderzoekgebied aangegeven. Deze grens is bepaald door in eerste instantie een kerngebied te vormen bestaande uit alle gemeenten die zijn ingedeeld in categorie 1 en daaraan toe te voegen alle gemeenten uit categorie 2 die aansluiten bij dit kerngebied. Hierbij werden gemeenten uit de categorieën 3 t/m 5, d.w.z. met minstens 50% grasland, op dezelfde wijze behandeld als gemeenten uit de categorie 2, indien daar een duidelijke ruimtelijke scheiding is tussen het weidegebied en het tuinbouw-, respectievelijk akkerbouwgebied.

Tabel 2.1 geeft een overzicht van het aantal gemeenten per categorie in het gebied van onderzoek.

Tabel 2.1 Aantal gemeenten per categorie in het gebied van onderzoek

Categorie	Aantal gemeenten
1	97
2	33
3	8
4	2
5	-
6	. x)
Totaal	140

x) Valt per definitie buiten het gebied van onderzoek.

1) Op veebedrijven vertegenwoordigt de veehouderij uitgedrukt in sbe's minstens 60% van de totale produktieomvang.

Afwijkingen van het systeem van gebiedsafbakening

Eén van de uitgangspunten is dat de gemeenten een aaneengesloten gebied dienen te vormen. In twee opzichten is hiervan min of meer afgeweken. In de eerste plaats vormt de zone van het Noordzeekanaal en het IJ een scheiding binnen het gebied van onderzoek. Verder ligt in Noord-Holland een gebied, gevormd door een zestal gemeenten in Noordelijk Westfriesland, los van de rest van het onderzoekgebied.

Een andere afwijking van het systeem is dat twee gemeenten uit categorie 2 die aansluiten bij het gebied van onderzoek, daarin niet zijn opgenomen. Het betreft de twee grote agrarische gemeenten Zijpe en Beemster. In beide gevallen was in 1976 iets meer dan 75% van het totale areaal cultuurgrond in gebruik als grasland, terwijl er geen duidelijke ruimtelijke scheiding is tussen weidebouw en andere vormen van agrarisch grondgebruik. Binnen deze context gaf voor Zijpe de doorslag tot het niet opnemen van deze gemeente dat het percentage van de cultuurgrond in gebruik als grasland aan een verdere daling onderhevig is door uitbreiding van de bollenteelt. Voor Beemster was doorslaggevend dat de cijfers over de grond die is geregistreerd bij bedrijven uit deze gemeente, een niet geheel juist beeld van het percentage grasland geeft. Er wordt nl. in deze droogmakerij een belangrijke oppervlakte verhuurd aan tuinders uit Westfriesland, vooral ten behoeve van de bollenteelt (reizende bollenkraam).

Ten slotte is in enkele gevallen afgeweken van het principe dat de gemeente de eenheid van indeling is, nl. in die gevallen waarin slechts een deel van de gemeente het karakter van een weidegebied heeft en er over dit deel afzonderlijk gegevens beschikbaar zijn. Van de gemeente Schermer is het waterlandse deel in het gebied van onderzoek opgenomen en bleef de droogmakerij, voor zover in de gemeente Schermer gelegen, erbuiten. Een soortgelijke maar relatief weinig omvangrijke correctie is toegepast in de gemeenten Edam-Volendam en Purmerend. In enkele Zuidhollandse gemeenten zoals Hazerswoude en Woubrugge, was hiertoe inhoudelijk gezien evenveel reden, maar ontbraken gegevens over afzonderlijke delen van de gemeente.

Weidestreken buiten het gebied van onderzoek

Het gebied van onderzoek vertegenwoordigt ongeveer driekwart van de rundveehouderij op alluviale gronden in de provincies Noord-Holland, Zuid-Holland en Utrecht. De rundveehouderij buiten het gebied van onderzoek wordt vooral aangetroffen in de Noordhollandse droogmakerijen, Westfriesland en het land van Zijpe. Aan de noordzijde heeft het gebied van onderzoek dan ook geen bijzonder scherpe grens.

Een ander belangrijk deel van de rundveehouderij die niet in het gebied van onderzoek is opgenomen, bevindt zich in Midden-Delfland. Deze streek is met het oog op het "lex speciales" buiten

het gebied van onderzoek gehouden, omdat de gemeentelijke bestemmingsplannen hierop zullen moeten zijn afgestemd.

De ligging van het gebied van onderzoek

In het midden wordt het gebied van onderzoek nagenoeg in tweeën gedeeld door een regio met concentraties van stedelijke en industriële activiteit alsmede van intensieve tuinbouw:

- Amsterdam en de Noordzeekanaalzone;
- het glasbloemencentrum van Aalsmeer met een overloop in de Haarlemmermeer, Amstelland en de Zuidhollandse Venen;
- de Zuidhollandse bollenstreek.

Aan de noordkant van het gebied van onderzoek liggen het belangrijke opengrondstuinbouwgebied van Westfriesland, inclusief Geestmerambacht, en de expansieve Noordelijke bollenstreek van Breezand, Land van Zijpe en Amsteldieppolders.

Aan de zuidwestkant wordt de grens, evenals in het midden, mede aangegeven door stedelijke en industriële concentraties (Den Haag, Rijnmond). Ook hier gaat dit samen met een nadrukkelijke aanwezigheid van intensieve tuinbouw (Zuidhollands Glasdistrict en het Boomteeltcentrum van Boskoop). Daarnaast is er het akkerbouwgebied van de grote Droogmakerij.

Aan de zuidzijde is verder een scherpe natuurlijke grens met het akkerbouw- en opengrondstuinbouwgebied van de Zuidhollandse eilanden.

Aan de zuidoostzijde grenst het onderzoekgebied aan het rivierkleigebied van de Betuwe. De Vijfherenlanden vormen als zodanig een overgangsgebied. De Utrechtse Kromme Rijnstreek kan zelfs als een duidelijk voorbeeld van een rivierkleigebied worden aangemerkt.

In het oosten grenst het onderzoekgebied aan het zandgebied van de Utrechtse heuvelrug en de stedelijke concentratie van de provinciale hoofdplaats. De gemeente Maartensdijk die in het gebied van het onderzoek is opgenomen, ligt op de overgang van het klei- en veenweidegebied naar de Utrechtse heuvelrug.

2.2 Produktierichtingen buiten de veehouderij

Het onderzoek richt zich op de bedrijven met rundvee. Uit tabel 2.2 blijkt dat op 22% van de agrarische hoofdberoepsbedrijven geen rundveehouderij is. Voor dit onderzoek is van belang of rekening moet worden gehouden met een ontwikkeling vanuit rundveebedrijven naar bedrijfstypen zonder rundvee. In dit verband wordt in de volgende paragraaf ingegaan op de betekenis van de intensieve veehouderij. Hier gaat het uitsluitend over de akkerbouw en de tuinbouw. Uit het systeem van afbakening van het gebied van onderzoek kan worden afgeleid dat deze produktierichtingen in de gemeenten die zijn opgenomen in het gebied van onderzoek, slechts

dan van grote betekenis kunnen zijn indien er sprake is van een duidelijke ruimtelijke scheiding t.o.v. het weidegebied. Een dergelijke situatie maakt het weinig waarschijnlijk dat op belangrijke schaal van rundveehouderij naar akkerbouw of tuinbouw wordt overgegaan. In deze paragraaf wordt nagegaan hoe groot per gemeente de betekenis is van de akkerbouw en de tuinbouw, hoe wat dit betreft de ruimtelijke situatie is en of een en ander consequenties dient te hebben voor het onderzoek.

Tabel 2.2 Aantal bedrijven naar aanwezigheid van rundveehouderij 1976 (hoofdberoepsbedrijven)

	Aantal bedrijven					
	totaal		met rundvee 1)		met melkvee	
Noord-Holland	2941	100%	2302	78%	2086	71%
Zuid-Holland	5080	100%	3862	76%	3580	70%
Utrecht	2708	100%	2237	83%	2080	76%
Totale gebied van onderzoek	10729	100%	8401	78%	7746	72%

Bron: CBS-meitelling.

1) Rundveehouderij inclusief schapenhouderij.

Akkerbouw

De akkerbouw is binnen het gebied van onderzoek slechts in zeer weinig gemeenten van betekenis (zie kaart 2). De belangrijkste uitzonderingen vormen de gemeenten Woubrugge en Hazerswoude. Daar is ruim een vijfde van het totale areaal cultuurgrond in gebruik als bouwland. Deze akkerbouw is geconcentreerd in droogmakerijen die slechts een deel van de oppervlakte van de gemeenten beslaan.

Het lijkt een duidelijke zaak dat in het onderzoek geen rekening behoeft te worden gehouden met de akkerbouw. Hierbij moet echter wel in aanmerking worden genomen dat reeds op voorhand van enkele gemeenten een deel van het grondgebied met veel akkerbouw, buiten het gebied van onderzoek is gehouden (Schermer, Purmerend, Edam-Volendam).

Tuinbouw

De tuinbouw heeft in het gebied van onderzoek een veel grotere betekenis dan de akkerbouw. Doordat de tuinbouw in het westen in het algemeen een intensief karakter heeft, kan op een klein deel van het totale areaal cultuurgrond toch een groot deel van de totale agrarische produktieomvang worden gerealiseerd. Kaart 3 geeft een indruk van de oppervlakte cultuurgrond die in gebruik is

voor de tuinbouw, terwijl kaart 4 een overzicht geeft van het aandeel van de tuinbouw in de totale agrarische produktieomvang. In ruim een kwart van het totaalaantal gemeenten is een kwart of meer van de totale agrarische produktieomvang afkomstig van de tuinbouw. Toch is slechts in een van de zeven gemeenten 10% of meer van de grond in gebruik voor de tuinbouw.

Tabel 2.3 Oppervlakte en produktieomvang van de tuinbouw per gemeente

	Aantal gemeenten naar:		
oppervlakte tuinbouw t.o.v. totaal cultuurgrond		produktieomvang tuinbouw t.o.v. totale produktieomvang(in sbe's)	
Tot 2,5%	87	Tot 10%	77
2,5 - 5%	9	10 - 25%	26
5 -10%	24	25 - 50%	24
10 -15%	16	50 - 75%	10
15% en meer	4	75% en meer	3
Totaal	140		140

In Noord-Holland heeft de tuinbouw vooral betrekking op opengrondsteelten, in het bijzonder de bollenteelt. In Kennemerland is deze hoofdzakelijk gevestigd op een tweetal strandwallen. In Westfriesland is de ruimtelijke scheiding minder sterk, maar dit betekent niet dat rundveehouderij en opengrondstuinbouw veelal op dezelfde bedrijven voorkomen. Bovendien ligt een deel van de tuinbouwgrond die in de Westfriese gemeenten is geregistreerd, in feite elders (m.n. Beemster en Wieringermeer).

In Zuid-Holland is in een aantal gemeenten de glastuinbouw belangrijk, met name in de Venen en rond de grote droogmakerij. Verder zijn de Boskoopse cultures in Hazerswoude en, in mindere mate, in Reeuwijk van belang. In de Vijfherenlanden speelt de fruitteelt een rol. Deze produktierichting komt van oudsher veel voor op bedrijven met rundvee.

Ook in de Utrechtse Kromme Rijnstreek ligt een aanzienlijke oppervlakte fruitteelt. Ook hier wordt deze produktierichting veelal gecombineerd met rundveehouderij. Verder is in de provincie Utrecht de glastuinbouw in een aantal gemeenten gelegen in de nabijheid van de stad Utrecht (Vleuten-De Meern, Harmelen en Maarssen) en in de Ronde Venen (Mijdrecht, Vinkeveen en Wilnis) van grote betekenis.

Welke conclusies kunnen hieruit voor het onderzoek worden getrokken?

De glastuinbouw is de meest belangrijke tak van tuinbouw in het weidegebied maar heeft weinig raakpunten met de rundveehouderij. De glastuinbouw wordt in de eerste plaats vrijwel uitsluitend

op gespecialiseerde tuinbouwbedrijven beoefend, vraagt verder relatief weinig grond en is daarbij sterk in de ruimte geconcentreerd. Het lijkt dan ook niet nodig bij de opzet van dit onderzoek rekening te houden met de aanwezigheid van glastuinbouw in het weidegebied.

De positie van de opengrondstuinbouw is anders dan die van de glastuinbouw. Deze tak van tuinbouw vraagt wat grotere oppervlaktes. Dit is met name van belang wanneer er sprake is van expansie omdat dit dan ten koste kan gaan van het areaal grasland. Momenteel is dit enigszins het geval met de boomteelt in Rijnland. Ook wanneer een vorm van opengrondstuinbouw niet wordt uitgebreid, kan zij van belang zijn voor de rundveehouderij. Dit is met name het geval wanneer rundveehouderij en tuinbouw op dezelfde bedrijven voorkomen. Dit geldt in het gebied van onderzoek voor de fruitteelt in de Vijfherenlanden en in de Kromme Rijnstreek. Van oudsher maakte de fruitteelt hier gewoonlijk deel uit van het weidebedrijf. De laatste tien à vijftien jaar doet zich echter wat dit betreft een ontmenging voor. De indruk is dat zich momenteel op slechts weinig van de gemengde bedrijven een ontwikkeling naar de fruitteelt voordoet en dat de rundveehouderij zich onafhankelijk van de fruitteelt ontwikkelt.

In Westfriesland is de opengrondstuinbouw in nog een ander opzicht voor de rundveebedrijven van belang. In dit gebied wordt door de tuinders op belangrijke schaal grasland van veehouders gehuurd en ten behoeve van de bollenteelt gescheurd. Voor de veehouders kan dit fungeren als extra bron van inkomsten en als mogelijkheid om, bij herinzaai, het grasland te verbeteren. De huur van grasland door tuinders vindt echter overwegend plaats buiten het gebied van onderzoek.

Alles bijeengenomen lijkt ook de opengrondstuinbouw in het gebied van onderzoek niet van dusdanig belang te zijn voor de rundveehouderij dat de aanwezigheid hiervan de opzet van het onderzoek mede zou moeten bepalen.

2.3 Intensieve veehouderij

De intensieve veehouderij is vrij belangrijk in het gebied van onderzoek. Beneden het IJ wordt in vrijwel elke gemeente minstens 5% van de produktieomvang van de veehouderij gerealiseerd in de intensieve veehouderij (zie kaart 5). Deze produktierichting bestaat daar vrijwel geheel uit varkenshouderij. De grootste betekenis heeft de varkenshouderij in een zone ter hoogte van Krimpenerwaard en Lopikerwaard; ongeveer 15% van de produktieomvang van de veehouderij wordt ingebracht door de varkenshouderij.

Uit tabel 2.4 blijkt dat er een groot aantal bedrijven is met varkenshouderij. Dit aantal neemt echter in snel tempo af maar, hoewel dit vooral ten koste gaat van de kleinere eenheden, wordt de varkenshouderij in het westen in vergelijking met het gehele land nog steeds gekenmerkt door een sterke kleinschaligheid.

Tabel 2.4 Aantal bedrijven met varkens 1)

	Met mestvarkens				Met fokvarkens				Varkensbedr. 2)
	alle	w.v.hoofdberoepsbedrijven			alle	w.v.hoofdberoepsbedrijven			
		alle	w.v. 50 stuks e.m.			alle	w.v. 10 stuks e.m.		
			alle	w.v. 200 e.m.			alle	w.v. 50 e.m.	
Aantal bedrijven in 1976									
Boven het IJ	116	99	42	6	174	151	44	6	13
Beneden het IJ	2334	2057	982	140	2812	2473	1005	96	225
Totaal onderzoekgebied	2450	2156	1024	146	2986	2624	1049	102	238
1976 t.o.v. 1971 (index)									
Boven het IJ	48	44	87	120	52	50	65	75	118
Beneden het IJ	66	65	95	149	72	71	83	141	138
Totaal onderzoekgebied	65	64	64	148	71	69	82	134	137

1) Bron: CBS-meitelling.
2) 60% van de totale bedrijfsomvang (in sbe) afkomstig van de varkenshouderij.

De varkenshouderij is in het Westelijk Weidegebied in de meeste gevallen onderdeel van overwegend rundveebedrijven. Bij de beoordeling van de betekenis van de bestemmingsplannen voor dergelijke gemengde bedrijven dient een onderscheid te worden gemaakt tussen de gevolgen voor de ontwikkelingsmogelijkheden van het onderdeel rundveehouderij en die voor het onderdeel varkenshouderij. Van belang is dat de gevolgen voor het onderdeel rundveehouderij in principe kunnen worden beïnvloed door de aanwezigheid van varkenshouderij. Dit kan namelijk het geval zijn wanneer het toekomstig aantal rundveebedrijven, de structuur van dé rundveehouderij op deze bedrijven danwel de wijze van exploitatie binnen deze produktierichting mede worden bepaald door de varkenshouderij. Indien dit in belangrijke mate het geval is, dient de toekomstige ontwikkeling van de rundveehouderij in gebieden met een omvangrijke varkenshouderij anders te worden benaderd dan in andere gebieden.

Een andere vraag is of ook de beoordeling van de gevolgen voor de varkenshouderij dient te worden voorafgegaan door een kwantitatieve benadering van de te verwachten ontwikkelingen binnen deze produktierichting in het gebied van onderzoek. Bij de beantwoording van deze vraag dient het belang van de varkenshouderij op rundveebedrijven te worden afgewogen tegen de complicaties voor het onderzoek van een toekomstige benadering die analoog is aan die in de rundveehouderij.

Zowel met betrekking tot de eventuele consequenties van de varkenshouderij voor de toekomstbenadering van de rundveehouderij als met betrekking tot de varkenshouderij als zodanig is aanvullende informatie gewenst. De resultaten van een inventarisatie van de structuur en ontwikkeling van de bedrijven met een combinatie van rundvee en varkenshouderij zullen in een afzonderlijke nota worden beschreven.

2.4 Deelgebieden

Er doen zich binnen het gebied belangrijke verschillen voor in de structuur van de rundveehouderij en de omstandigheden waaronder deze wordt uitgeoefend. Ten behoeve van een goede beeldvorming is het daarom gewenst om in het beschrijvende deel van het onderzoek (fase 1) deelgebieden te onderscheiden. Indien nodig kan dit uitmonden in aparte prognoses voor verschillende deelgebieden. Omdat de beoordeling van de bestemmingsplannen is gebaseerd op een confrontatie van deze plannen met de te verwachten (gewenste/noodzakelijke) ontwikkeling van de bedrijven, heeft het maken van aparte prognoses consequenties voor fase 2; een zelfde mate van beperking van dezelfde theoretische ontwikkelingsmogelijkheden wordt dan in verschillende gebieden niet op dezelfde wijze beoordeeld.

Aspecten

Bij de oriëntering op de verschillen in het gebied zijn drie aspecten onderscheiden:
- de bedrijfsstructurele situatie;
- de cultuurtechnische situatie en
- de algemene planologische situatie.

De laatste twee zijn, t.o.v. de rundveebedrijven, aspecten van de externe werkelijkheid; zij hebben m.a.w. betrekking op de omstandigheden. Uiteraard gaat het daarbij in dit geval uitsluitend om omstandigheden voor zover deze invloed hebben op de bedrijven (op de mogelijkheden tot bedrijfsstructurele ontwikkeling of de wijze van functioneren of rechtstreeks op het opbrengstniveau). Wat betreft de cultuurtechnische situatie is de relevantie voor landbouwbedrijven zonder meer duidelijk. De algemene planologische situatie wordt hier opgevat als het geheel aan niet-agrarische belangen en activiteiten die het agrarische gebruik van de ruimte beïnvloeden. Voor het Westelijk Weidegebied als geheel geldt dat er sprake is van een aanzienlijke niet-agrarische druk op de ruimte. Waar het in dit geval om gaat is of er delen van het gebied kunnen worden onderscheiden waar dit in bijzondere mate het geval is. Aangenomen wordt dat een dergelijke druk een extra invloed op de agrarische bedrijven heeft.

Gegevens

Om een beeld te krijgen van de cultuurtechnische situatie is gebruik gemaakt van de volgende gegevens, op gemeentelijke basis, verzameld door de "Werkgroep inventarisatie landbouw"1):

a. oogstdepressiepercentage (vermindering van de netto-opbrengst van grasland als gevolg van te hoge grondwaterstanden, rekening houdend met de bodemgesteldheid);
b. gemiddelde afstand van de grond tot de gebouwen;
c. idem tot de verharde weg;
d. gemiddelde oppervlakte huisbedrijfskavel;
e. percentage grond in huisbedrijfskavel.

Het materiaal heeft een aantal beperkingen, niet alle gemeenten zijn geïnventariseerd. Soms is aan gemeenten een zelfde waarde toegekend als aan een geïnventariseerde buurgemeente. Over de gehele Alblasserwaard ontbreken gegevens. Hetzelfde geldt voor enkele individuele gemeenten elders.

---

1) Bodemkundige hydrologische inventarisatie (1977).
Inventarisatie van de plattelandswegen (1978).
Inventarisatie van enkele verkavelingskenmerken (1978).

Voor de algemene planologische situatie werd uitgegaan van de volgende gegevens:

a. urbanisatiegraad (CBS);
b. de mate waarin het areaal cultuurgrond is afgenomen (1971-1976);
c. de oppervlakte grasland die nog resteert (1977).

Verder is, om een indruk te krijgen van de waarde die aan natuur en landschap wordt toegekend, gelet op:

- streekplannen;
- voorrangsinventarisatie relatienotagebieden;
- resultaten landelijke milieukartering.

Als belangrijke gegevens over de bedrijfsstructuur werden genomen:

a. gemiddeld aantal melkkoeien per bedrijf;
b. aantal grootveeëenheden per 100 ha grasland;
c. percentage rundveebedrijven met 90 sbe of meer;
d. ontwikkeling omvang grondgebonden veehouderij in sbe (1971-1977).

Omdat binnen de rundveehouderij de nadruk meer of minder overwegend bij de melkveehouderij kan liggen, is verder ook nog gekeken naar:

- aantal melkkoeien per ha (en vergeleken met het aantal g.v.e. per ha).

Omdat ook niet-rundveehouderij een belangrijke invloed kan hebben op de omvang van rundveebedrijven, is verder gelet op:

- de betekenis van de varkenshouderij.

Samenvoeging gegevens

Een beschrijving van de situatie op gemeenteniveau per afzonderlijk gegeven zal hier niet worden gegeven. Er wordt volstaan met een samenvattend beeld voor de cultuurtechnische, de planologische en de bedrijfsstructurele situatie. In de verslaggeving van fase 1 zal wel een beschrijving op basis van de afzonderlijke gegevens worden gemaakt, op het niveau van de deelgebieden.

Hieronder wordt kort weergegeven hoe het samenvattende beeld, per aspect, werd verkregen.

Cultuurtechnische omstandigheden

Voor de afzonderlijke gegevens a t/m e (zie vorige blz.) is de mediaan bepaald, d.w.z. er is nagegaan welke waarde door de helft van de gemeenten wordt gehaald. Vervolgens is de situatie per gemeente uitgedrukt in die van de modale gemeente x 100. Een waarde van meer dan 100 betekent dat de situatie gunstiger is dan in de modale gemeente; lager dan 100 betekent omgekeerd dat de situatie

daar in het betreffende opzicht relatief ongunstig is. Om een te grote invloed van een extreme waarde uit te sluiten is er een minimum van 50 en een maximum van 150.

Nadat voorgaande berekeningswijze op elk van de vijf gegevens is toegepast, wordt een samenvattend cijfer per gemeente verkregen door de som van de afzonderlijke gegevens door vijf te delen. In kaart 6 is het resultaat weergegeven: een indeling van de gemeenten in acht klassen.

Planologisch

Om te beginnen is de CBS-indeling naar de mate van verstedelijking overgenomen (urbanisatiegraad):

a. stedelijk;
b. verstedelijkt platteland met meer dan 30% allochtone forensen;
c. verstedelijkt platteland met minder dan 30% allochtone forensen;
d. plattelandsgemeenten.

Daarna zijn de gemeenten ingedeeld in drie gelijke groepen naar de mate waarin het areaal cultuurgrond in de periode 1971-1976 is verkleind. In combinatie met de urbanisatiegraad leidde dit tot de volgende indeling:

- a/b en sterke vermindering cultuurgrond;
- a/b óf sterke vermindering;
- overige (geen urbanisatiegraad a of b en ook niet behorend tot het derdedeel van de gemeenten met de snelste vermindering van het areaal).

Ten slotte werd een groep sterk verstedelijkte gemeenten samengesteld uit de eerste twee categorieën. Hierbij vielen gemeenten met een nog omvangrijk areaal grasland af. In de eerste categorie gaf dit criterium minder snel de doorslag dan in de tweede; respectievelijk 2000 en 1000 ha grasland als maximum voor een sterk verstedelijkte gemeente. Op deze basis werd een stedelijke gemeente als Alphen aan de Rijn met een aanzienlijke afneming van het areaal niet tot de groep "sterk verstedelijkte gemeenten" gerekend, omdat het resterende areaal nog bijna 3000 ha bedroeg. Er wordt hier verondersteld dat de niet-agrarische druk minder sterk doorwerkt in een groot dan in een klein agrarisch gebied.

Bedrijfsstructureel

Ook nu werd eerst de mediane waarde vastgesteld. Dit is gebeurd met en zonder de sterk verstedelijkte gemeenten. Vervolgens is vastgesteld in hoeveel van de vier onderscheiden opzichten een gemeente tot de bovenste helft behoorde. Dit leidde tot de volgende vier klassen:

- 0 of 1 maal boven het gemiddelde;
- idem 2 maal;
- idem 3 maal;
- idem 4 maal.

Het resultaat is in kaart 8 voor het gebied zonder de urbane gebieden weergegeven.

Interne samenhang

De samenhang tussen de vijf indicatoren voor de cultuurtechnische situatie blijkt vrij zwak te zijn. Dit betekent dat er nogal wat gemeenten zijn die in sommige opzichten relatief gunstig naar voren komen, maar in andere opzichten een negatief beeld vertonen. Onderstaand overzicht geeft hiervan een indruk voor de 100 gemeenten waarvan cultuurtechnische gegevens beschikbaar zijn.

Aantal gemeenten met:	
- overwegend positief beeld 1)	13
- overwegend negatief beeld 2)	29
- tegenstrijdig positief en negatief beeld 3)	33
- neutraal beeld 4)	25
Totaal	100

De kleine groep met een overwegend positief beeld wordt in hoofdzaak aangetroffen in de Kromme Rijnstreek en het gebied van IJssel en Oude Rijn. Daarnaast zijn er enkele "verspreide gevallen" in het gebied daarboven aan weerszijden van de Utrechts-Zuidhollandse grens.

De grotere groep met een overwegend negatief beeld omvat vrijwel de gehele Krimpenerwaard, Waterland exclusief het IJsselmeerkustgebied, ongeveer de helft van de Vijfherenlanden (zonder stroomruggebieden) alsmede Warmond en Alkemade.

De omvangrijke groep met zowel positieve als negatieve punten vertegenwoordigt vrijwel de gehele Lopikerwaard, Rijnland, Noord-Kennemerland, het kustgebied van Waterland en een deel van 't Gein en de Vijfherenlanden.

Gemeenten die in weinig opzichten afwijken van het algemene beeld, worden vooral aangetroffen in het land van Gouda en Woerden, in Noordelijk Westfriesland en verder verspreid in het Utrechts Veenweidegebied en 't Gein.

Ook de (vier) indicatoren voor de bedrijfsstructurele situatie vertonen een betrekkelijk geringe samenhang. Het sterkst is de samenhang van de overige indicatoren met de ontwikkeling van de

---

1) $\geqslant$ 3 x een waarde van 110; $\leqslant$ 1 x een waarde van
2) $\geqslant$ 3 x een waarde van 90; $\leqslant$ 1 x een waarde van
3) $\geqslant$ 2 x een waarde van 110; $\geqslant$ 2 x een waarde van
4) Overige.

omvang van de grondgebonden veehouderij. Het verband tussen de intensiteit van het graslandgebruik en het gemiddelde aantal koeien per bedrijf is echter heel wat minder duidelijk dan men wellicht zou verwachten. Op de verhoudingen in dit opzicht zal bij de uiteindelijke gebiedsindeling worden teruggekomen.

Wat de indicatoren voor de planologische situatie betreft is er wel een sterke samenhang. Dit houdt onder meer in dat in de gemeenten met een hoge urbanisatiegraad het areaal cultuurgrond betrekkelijk snel is afgenomen en de resterende oppervlakte niet bijzonder groot is.

Externe samenhang

De score voor de planologische situatie blijkt duidelijk samen te hangen met die voor de cultuurtechnische situatie en met die voor de bedrijfsstructuur. In het sterk verstedelijkte gebied zijn in het algemeen de bedrijfsstructurele en de cultuurtechnische situatie ongunstiger dan in andere gebieden.

Wanneer de sterk verstedelijkte gebieden buiten beschouwing blijven, valt er slechts een geringe samenhang te constateren tussen de bedrijfsstructurele en de cultuurtechnische situatie.

Consequenties voor de methode van gebiedsindeling

Er is alles voor te zeggen de sterk verstedelijkte gebieden een aparte plaats te geven in het onderzoek. Ook verder zijn er grote verschillen binnen het gebied, maar het lijkt niet zinvol de deelgebieden te onderscheiden op basis van de bedrijfsstructurele of de cultuurtechnische score danwel van een combinatie van beide. De achtergrond van een zelfde "waardering" in verschillende gemeenten zou sterk uiteen kunnen lopen. Hierdoor zou de gebiedsindeling weinig aanknopingspunten opleveren voor de benadering van de toekomstige ontwikkeling en voor de beoordeling van de bestemmingsplannen.

Uiteindelijke indeling in deelgebieden

1. Om te beginnen is er een "urbaan/landschappelijke groep" gemeenten onderscheiden. De kern hiervan wordt gevormd door de sterk verstedelijkte gemeenten (zie voorgaande). Wanneer enkele kleine verspreid liggende gemeenten buiten beschouwing blijven, kunnen drie verstedelijkte regio's worden onderscheiden:

- een groot deel van Waterland en Kennemerland;
- 't Gein en het Utrechtse plassengebied;
- een randzone in het zuiden en westen van het deelgebied.

Het valt op dat in of bij de verstedelijkte regio's de meeste gebieden met een bijzondere landschappelijke of natuurwaarde liggen. Bij de afronding van het gebied zijn aan het sterk verstedelijkte kerngebied toegevoegd alle nabijgelegen "waardevolle gebieden": enkele niet sterk verstedelijkte gemeenten in het

Waterland, Vinkeveen/Waverveen en Maartensdijk. Ook Weesp is, vanwege de omsloten ligging, aan het "urbaan/landschappelijke gebied" toegevoegd.

In een later stadium bleken enkele verstedelijkte gemeenten erg goed te passen bij bepaalde agrarische gebieden en zijn daaraan toegevoegd (Nigtevegt, Vleuten-De Meern en Koudekerk). De drie urbaan-verstedelijkte gebieden blijken uiteindelijk bijna een derde van het totale graslandareaal te vertegenwoordigen; Waterland-Kennemerland 17%, 't Gein-plassengebied 7% en randzone 8%.

2. Binnen het resterende "agrarische gebied" is vervolgens een viertal typen van gemeenten onderscheiden:

- intensief graslandgebruik, grootschalig;
- intensief graslandgebruik, kleinschalig;
- extensief graslandgebruik, grootschalig;
- extensief graslandgebruik, kleinschalig.

Er is in zoverre een samenhang tussen intensiteit en schaal van de melkveehouderij dat in eerste instantie twee typen clusters van gemeenten werden aangetroffen:

- intensief - grootschalig;
- extensief - kleinschalig.

Het eerste betrof een omvangrijk gebied aan weerszijden van de Zuidhollandse-Utrechtse grens, ten noorden van de Hollandse IJssel, waar het aantal melkkoeien per 100 ha gras minstens 220 bedroeg en het gemiddelde aantal dieren per bedrijf 35 of meer was, terwijl op zijn minst een derde van de bedrijven 40 melkkoeien had (1976). Dit centrale gebied, waartoe ook Leidschendam en Zoeterwoude zijn gerekend, is op kaart 9 aangegeven als "11".

Het tweede duidelijke type, namelijk "extensief/klein" overweegt niet alleen sterk in de urbaan-landschappelijke gebieden, maar ook in (overig) Noord-Holland, de Vijfherenlanden en het oostelijk deel van de Alblasserwaard. In deze gebieden is het aantal koeien per ha minder dan 180 en de gemiddelde bezetting per bedrijf minder dan 30, waarbij minstens de helft van de bedrijven dit gemiddelde niet haalt. De gebieden die aan deze criteria voldoen zijn in het kaartje 9 aangegeven als 1 t/m 5.

In de Krimpenerwaard en de Lopikerwaard voldoen veel gemeenten aan het criterium voor kleinschaligheid. De intensiteit van het graslandgebruik is er veel groter dan in andere kleinschalige gebieden, maar aan het criterium voor het predikaat "intensief" wordt in het algemeen net niet voldaan. Het betreffende deelgebied (6) is als "intensief/klein" getypeerd. Het betreft een gebied waar de oppervlakte per bedrijf in het algemeen gering is.

Aan de grootschaligheidscriterium wordt voldaan in de Rijnstreek en de Venen en in de Kromme Rijnstreek + het gebied van IJssel en Oude Rijn. Het graslandgebruik is er belangrijk minder intensief dan in het centrale gebied, maar aan het extensiviteits-

Tabel 2.5 Deelgebieden; aantal bedrijven met melkkoeien, aantal koeien per bedrijf en per 100 ha grasland

	Kleinschalig						Grootschalig				
	extensief					intensief	extensief				inte sie
	urbaan / landsch.			overig							
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
	Aantal bedrijven met melkkoeien										
CBS-landbouwgebied:											
Noord-Holland											
Waterland	719			179							
Droogmakerijen	179			26							
Noord-Kennemerland	174										
Land van Zijpe	122										
't Gein		251							72		
Noordelijk Westfriesland				315							
Zuidelijk Westfriesland				48							
Utrecht											
De ronde Venen		102							381		1
Veenweidegebied		258									2
IJssel en Oude Rijn			64				275				
Kromme Rijn			9				301				
Lopikerwaard						505	93				
Zuid-Holland											
Vijfherenlanden			160		416						
Alblasserwaard			166		371					392	
Krimpenerwaard			68			410				170	
Land van Gouda en Woerden			15				62				4
Rijnland			100					297			1
De Venen								177			
Delf- en Schieland			139								1
Totaal	1194	611	721	568	787	915	731	474	453	562	12
Tot 20 melkkoeien	32,1	33,8	38,7	26,2	34,1	31,2	22,3	20,6	19,0	23,8	19,
20 - 29 melkkoeien	25,9	24,4	19,7	32	21,2	23,5	19,4	16,7	21,6	19,8	20,
30 - 39 melkkoeien	18,6	20,1	17,5	19,2	21,5	23,4	18,2	19,8	25,2	19,9	22,
40 - 49 melkkoeien	11,1	11,1	11,5	9,9	12,7	12,2	16,6	16,7	16,8	16,5	18,
meer dan 50 melkkoeien	12,3	10,4	12,5	12,5	10,4	10,2	23,5	26,2	17,4	20	19,
Totaal	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	1
	Aantal melkkoeien per 100 ha grasland										
Totaal	153	186	177	158	174	212	200	199	202	195	2
	Aantal grootveeëenheden per 100 ha grasland										
Totaal	218	253	242	236	232	266	263	274	271	247	2

criterium wordt niet voldaan. Deze twee gebieden (7 en 8) zijn getypeerd als "extensief/groot". De oppervlakten per bedrijf zijn er in het algemeen groter dan in het centrale gebied.

Uiteindelijk resteren er twee gebieden met gemeenten die aan geen van beide criteria voldoen; de overgangszone tussen 't Geinplassengebied en het centrale gebied 11 en verder een gebied in het westen van de Alblasserwaard en de Krimpenerwaard. Omdat het verschil in aantal koeien per bedrijf en in vergelijking met het centrale gebied vrij klein maar de intensiteit wel belangrijk minder groot is, werden deze gebieden (9 en 10) getypeerd als "extensief/groot".

Bij de beoordeling van de gebiedsindeling zijn met name de omvang van de verschillen tussen de gebieden en de relevantie hiervan in het kader van dit onderzoek van belang. Dat de verschillen aanzienlijk zijn, blijkt nogeens uit tabel 2.5. Het aantal koeien per bedrijf is relevant, omdat dit consequenties heeft voor de gewenste gebouwensituatie. Het aantal koeien per ha is sterk bepalend voor de gewenste gebruiksmogelijkheden van de grond.

2.5 Criteria voor de keuze van de te analyseren gemeentelijke bestemmingsplannen buitengebied

Het is praktisch niet uitvoerbaar alle beschikbare bestemmingsplannen te analyseren. Bij de noodzakelijke selectie zullen de volgende criteria gelden:

a. Het bestemmingsplan moet in het stadium zijn dat het is vastgesteld door de gemeenteraad.
   Toelichting:
   Na vaststelling van het plan door de gemeenteraad is het plan een officieel en openbaar stuk. Het kan echter nog worden gewijzigd op aanwijzing van G.S. en/of door uitspraken van de Kroon. Indien het criterium wordt verlegd naar een stadium dat dichter bij de definitieve vaststelling ligt, b.v. goedkeuring door G.S., dan is het aantal voor analyse beschikbare plannen te gering.

b. De vaststelling van het plan in de gemeenteraad moet hebben plaatsgevonden in 1970 of later.
   Toelichting:
   De vaststelling van bestemmingsplannen die gebaseerd zijn op de Wet op de Ruimtelijke Ordening van 1965, is pas sedert 1970 goed op gang gekomen. Voorts hebben moderne inzichten m.b.t. natuur en landschap bij de opstelling van de plannen van 1970 en later kunnen meespelen.

c. Het bestemmingsplan moet het gehele gemeentelijke buitengebied omvatten. (In principe geen partiële plannen).
   Toelichting:

Een partieel plan beslaat een deel van het gemeentelijk buitengebied. De partiële plannen van één gemeente zijn vaak in een verschillend stadium in de vaststellingsprocedure. Vandaar de voorkeur voor een plan dat het gehele gemeentelijke buitengebied omvat. Een partieel plan behoeft geen bezwaar te zijn, indien het in agrarisch gebruik zijnde gebied er geheel of grotendeels in is opgenomen en gebieden zonder agrarisch gebruik, b.v. natuurgebieden, zijn uitgezonderd.

d. De inhoud van het plan moet grotendeels vaststaan, ook al is de definitieve goedkeuring nog niet verleend. (Onthouding van goedkeuring mag alleen niet-wezenlijke onderdelen betreffen).
Toelichting:
Een door de gemeenteraad vastgesteld plan behoeft goedkeuring van G.S., en - in geval er tegen het plan beroep bij de Kroon is aangetekend - een uitspraak van de Kroon. De onderdelen van het plan waarvan G.S. goedkeuring heeft onthouden of waartegen beroep is aangetekend bij de Kroon, kunnen voor het onderzoek al of niet relevant zijn.

e. Het plan mag niet uitzonderlijk zijn naar inhoud en het moet zich lenen voor de toe te passen analyse.
Toelichting:
De aard van het bestemmingsplan moet overeenkomen met de aard van de bestemmingsplannen zoals die bestaan in de andere gemeenten in het (deel)gebied. Het plan mag niet opvallend afwijkend zijn in zijn beperking of begunstiging van de landbouw in vergelijking met andere plannen in het (deel)gebied, dit in verband met de toepasbaarheid in het (deel)gebied.
Voorts moet de opbouw en de formulering van het plan zodanig zijn dat op de vragen die ten behoeve van de analyse worden gesteld, een duidelijk antwoord kan worden verkregen.

f. De plannen dienen zoveel mogelijk te worden gespreid over het gehele gebied en over de stedebouwkundige bureau's die de plannen mede hebben opgesteld.
Toelichting:
Spreiding van de plannen over het gehele gebied om de verschillende delen van het gebied evenwichtig in het onderzoek te betrekken; spreiding over de stedebouwkundige bureau's om eventueel bestaande verschillende opvattingen over de ruimtelijke ordening van het gebied in het onderzoek te betrekken.

g. De keuze van de te analyseren bestemmingsplannen dient zodanig te zijn dat zij naar aantal en naar oppervlakte van het buitengebied evenwichtig verdeeld zijn over de te onderscheiden deelgebieden.

h. De keuze van de te analyseren bestemmingsplannen dient zodanig te zijn dat de agrarische structuur van de gemeenten waarvan de plannen worden gekozen, overeenstemt met de agrarische structuur van het (deel)gebied waarin deze gemeenten zijn gelegen of waartoe zij behoren.

2.6 Bruikbaarheid van de bestemmingsplannen voor het onderzoek

Door middel van een globale inventarisatie is van de bestemmingsplannen buitengebied in het Westelijk Weidegebied een aantal gegevens verzameld die corresponderen met de in de voorgaande paragraaf genoemde criteria a t/m f. Op basis van deze gegevens zijn de gemeenten ingedeeld in een aantal categorieen naar de beschikbaarheid van een plan buitengebied en de bruikbaarheid ervan.

1.	Geen plan (vanaf 1-1-1970) beschikbaar	73 gemeenten
2.	Wel een plan maar niet bruikbaar	4 gemeenten
3.	Wel plan en misschien bruikbaar	16 gemeenten
4.	Bruikbaar plan	47 gemeenten
Totaal		140 gemeenten

Kaart 10 geeft een overzicht van de gemeenten die vallen in de derde en de vierde categorie.

De gemeenten in de categorieën 2 t/m 4 voldoen aan de criteria a en b. Dat wil zeggen dat er een bestemmingsplan is vastgesteld door de gemeenteraad en dat deze vaststelling heeft plaatsgevonden in 1970 of later. De bestemmingsplannen van de vier gemeenten uit de tweede categorie voldoen niet aan één of meerdere van de volgende criteria (c t/m e):

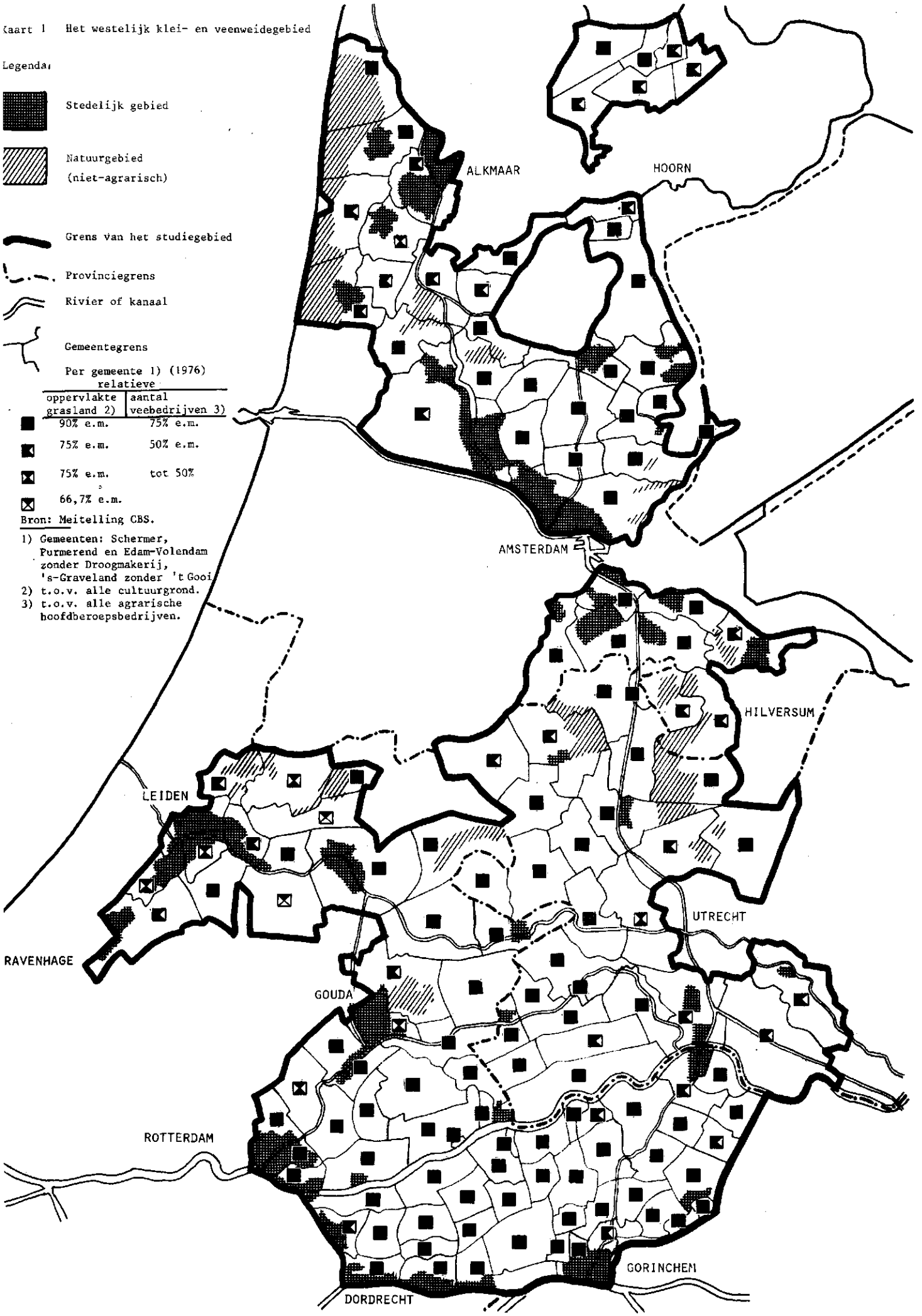
- plan omvat het gehele bestemmingsplan buitengebied;
- inhoud staat grotendeels vast;
- inhoud niet uitzonderlijk en geschikt voor analyse.

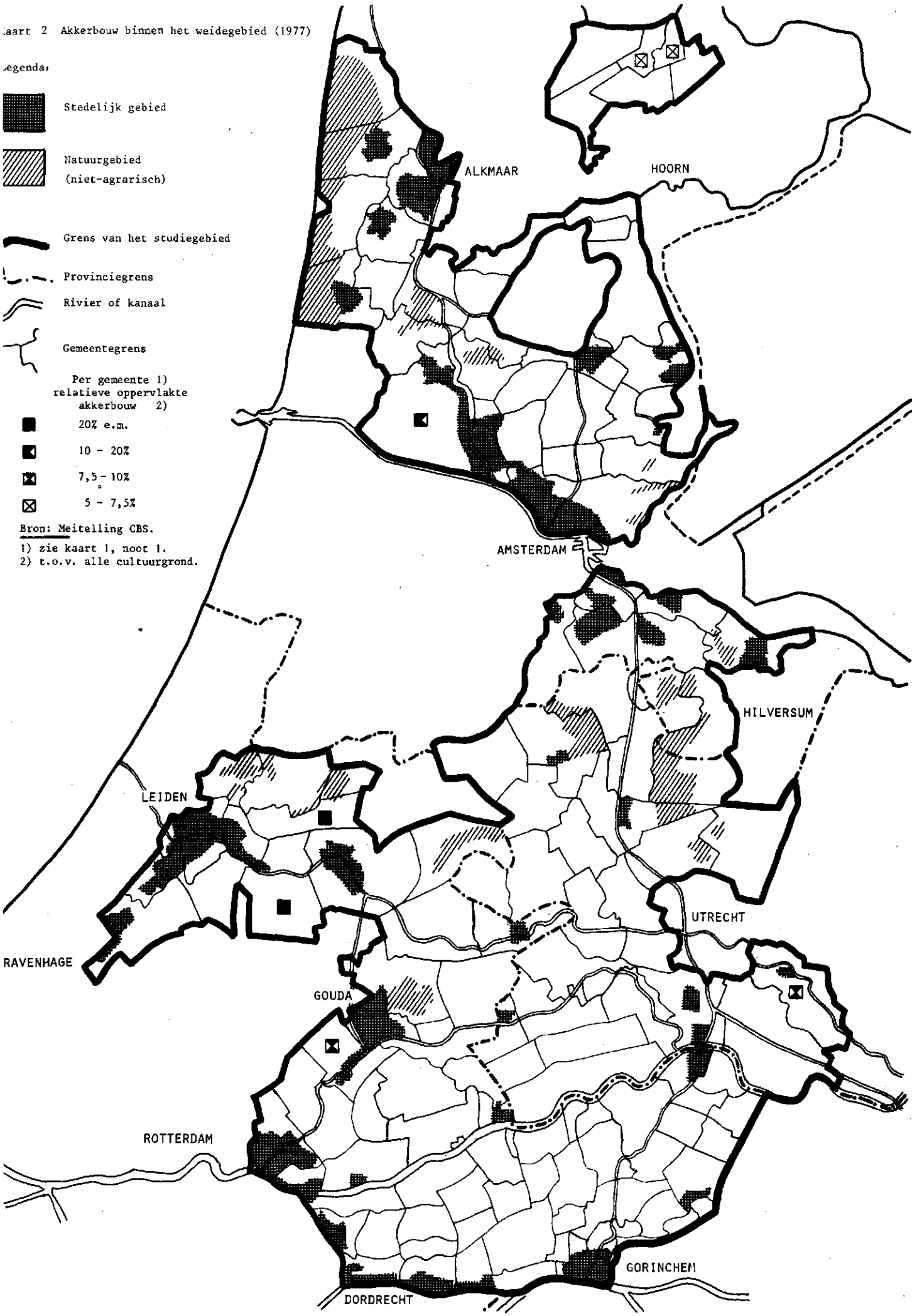
De als bruikbaar gekwalificeerde plannen voldoen wel aan deze drie criteria. Voor de plannen van gemeenten uit de derde categorie is nadere informatie nodig op één of meerdere van de genoemde punten (c t/m e).

Voordat een definitieve keuze van te analyseren plannen wordt gedaan, zal eerst de hierboven gemaakte indeling worden geactualiseerd en zullen de plannen van gemeenten uit de derde categorie wat uitgebreider worden bekeken. Bij de definitieve keuze uit de bruikbare plannen zullen de criteria f t/m h bepalend zijn. Dit betekent dat dan wordt gelet op:

- de spreiding over de stedebouwkundige bureau's;
- verdeling over de deelgebieden;
- representativiteit voor de deelgebieden.

Kaart 1 Het westelijk klei- en veenweidegebied

aart 2 Akkerbouw binnen het weidegebied (1977)
egenda:
Stedelijk gebied
Natuurgebied (niet-agrarisch)
Grens van het studiegebied
Provinciegrens
Rivier of kanaal
Gemeentegrens
Per gemeente 1) relatieve oppervlakte akkerbouw 2)
20% e.m.
10 - 20%
7,5 - 10%
5 - 7,5%
Bron: Meitelling CBS.
1) zie kaart 1, noot 1.
2) t.o.v. alle cultuurgrond.
ALKMAAR
HOORN
AMSTERDAM
HILVERSUM
LEIDEN
UTRECHT
RAVENHAGE
GOUDA
ROTTERDAM
GORINCHEM
DORDRECHT

Kaart 3 Tuinbouwareaal binnen het weidegebied (1977)

Legenda:

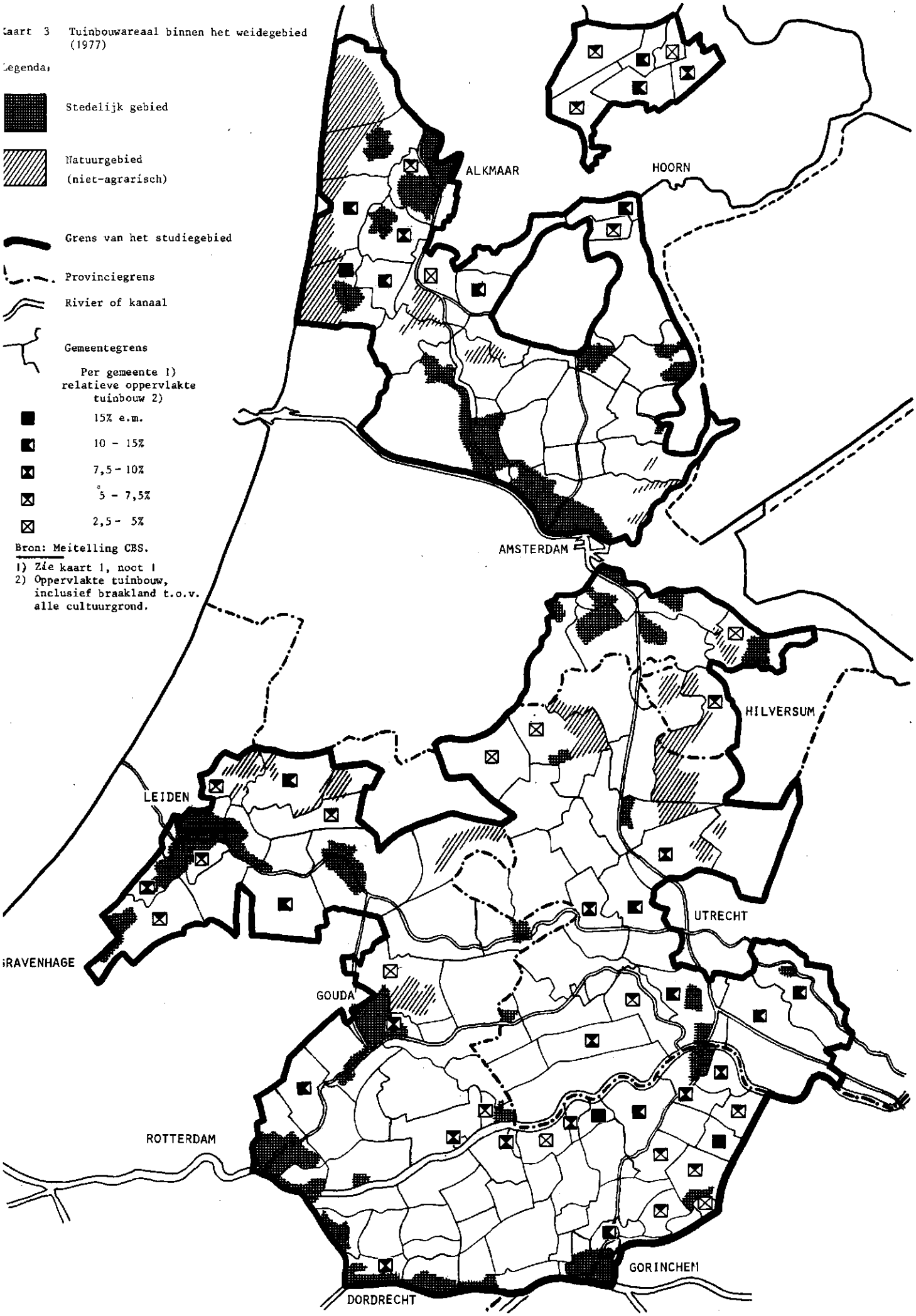
- Stedelijk gebied
- Natuurgebied (niet-agrarisch)
- Grens van het studiegebied
- Provinciegrens
- Rivier of kanaal
- Gemeentegrens

Per gemeente 1) relatieve oppervlakte tuinbouw 2)

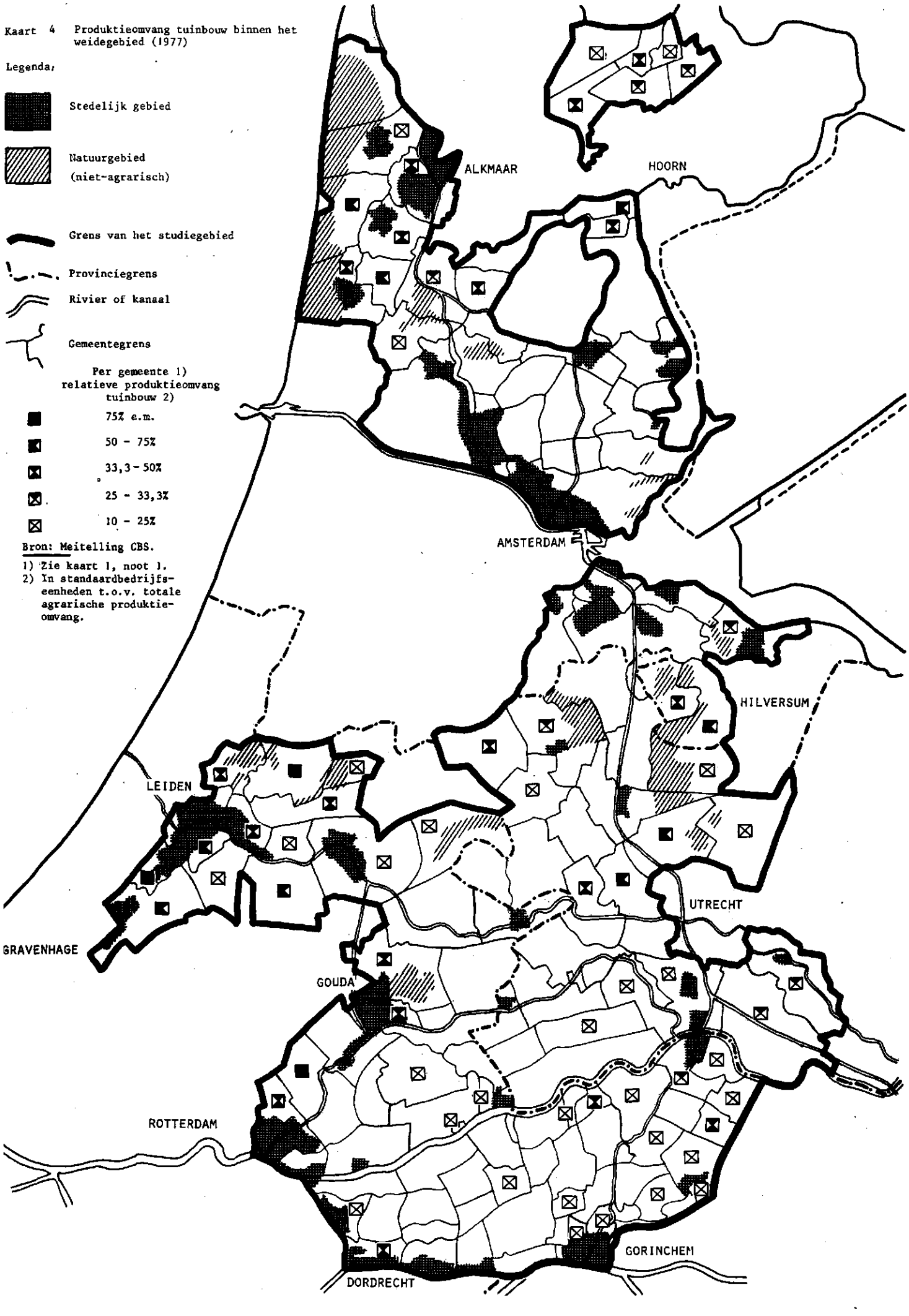
- 15% e.m.
- 10 - 15%
- 7,5 - 10%
- 5 - 7,5%
- 2,5 - 5%

Bron: Meitelling CBS.

1) Zie kaart 1, noot 1
2) Oppervlakte tuinbouw, inclusief braakland t.o.v. alle cultuurgrond.

Kaart 4 Produktieomvang tuinbouw binnen het weidegebied (1977)

Bron: Meitelling CBS.

1) Zie kaart 1, noot 1.
2) In standaardbedrijfseenheden t.o.v. totale agrarische produktieomvang.

art 5 Produktieomvang intensieve veehouderij binnen het weidegebied (1977)

genda:

Stedelijk gebied

Natuurgebied (niet-agrarisch)

Grens van het studiegebied

Provinciegrens

Rivier of kanaal

Gemeentegrens

Per gemeente 1) relatieve produktieomvang intensieve veehouderij 2)

25% e.m.

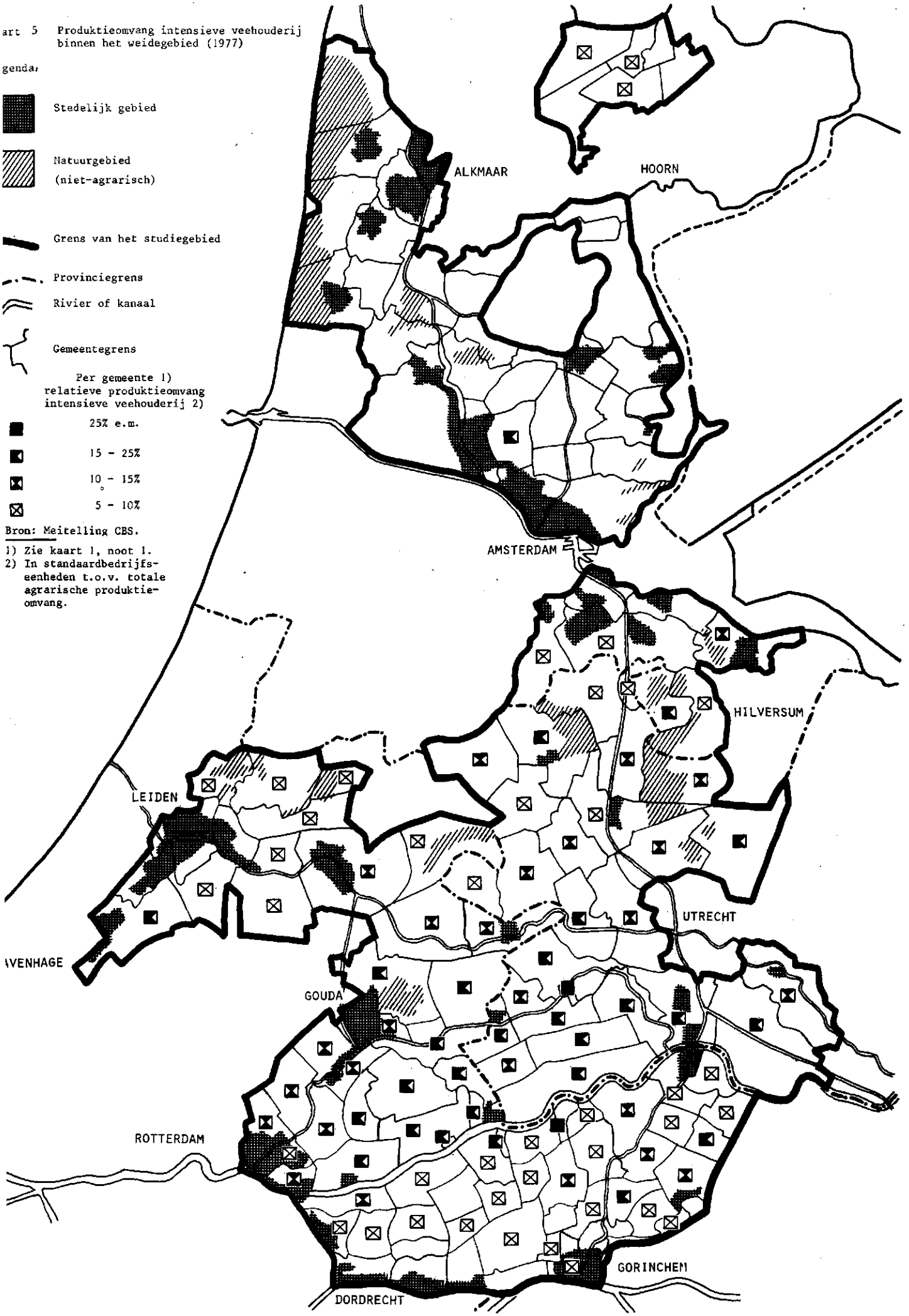
15 - 25%

10 - 15%

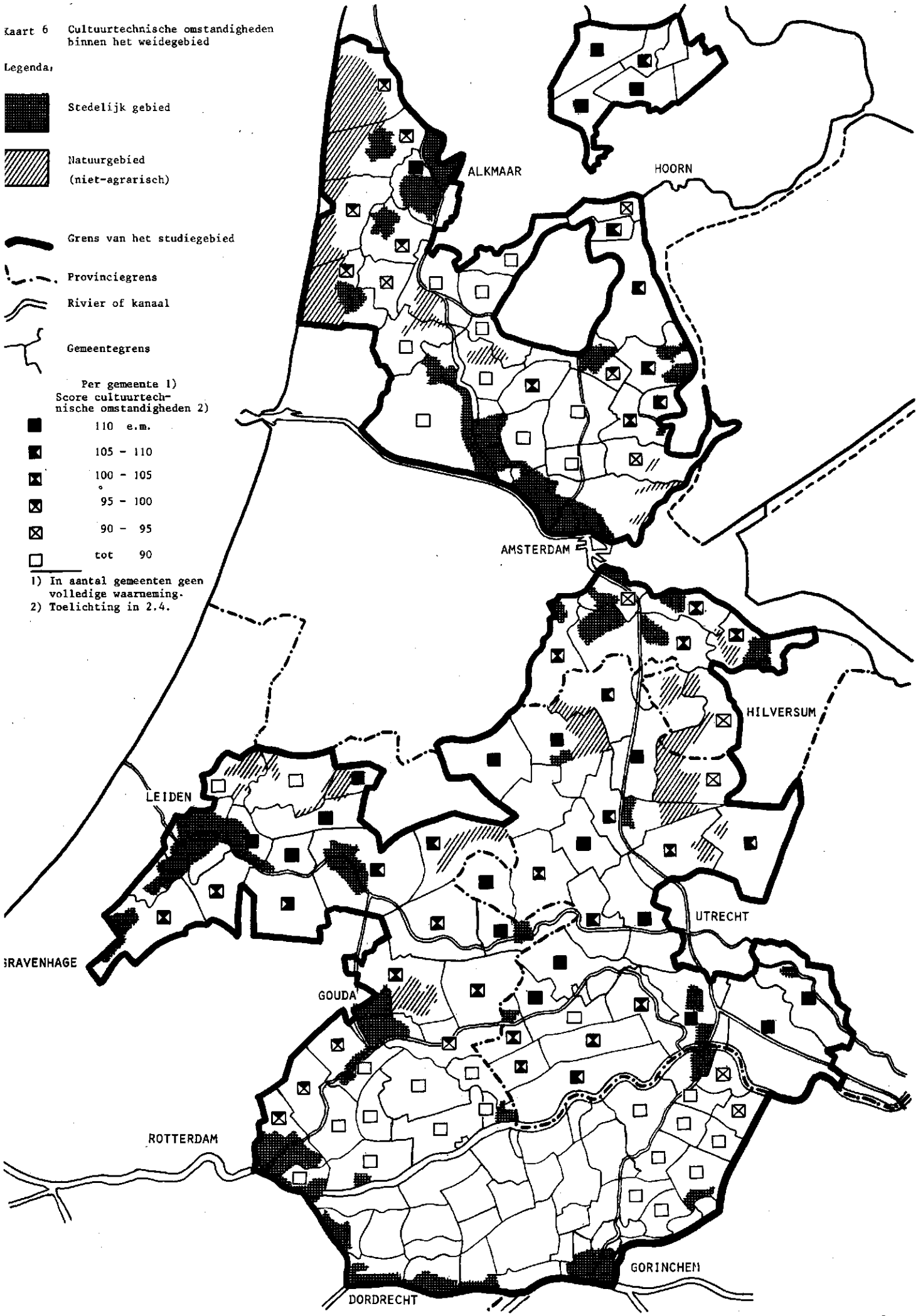
5 - 10%

Bron: Meitelling CBS.

1) Zie kaart 1, noot 1.
2) In standaardbedrijfseenheden t.o.v. totale agrarische produktieomvang.

Kaart 6 Cultuurtechnische omstandigheden binnen het weidegebied

Kaart 7 Sterk verstedelijkte gemeenten binnen het weidegebied

Legenda:

Stedelijk gebied

Natuurgebied (niet-agrarisch)

Grens van het studiegebied

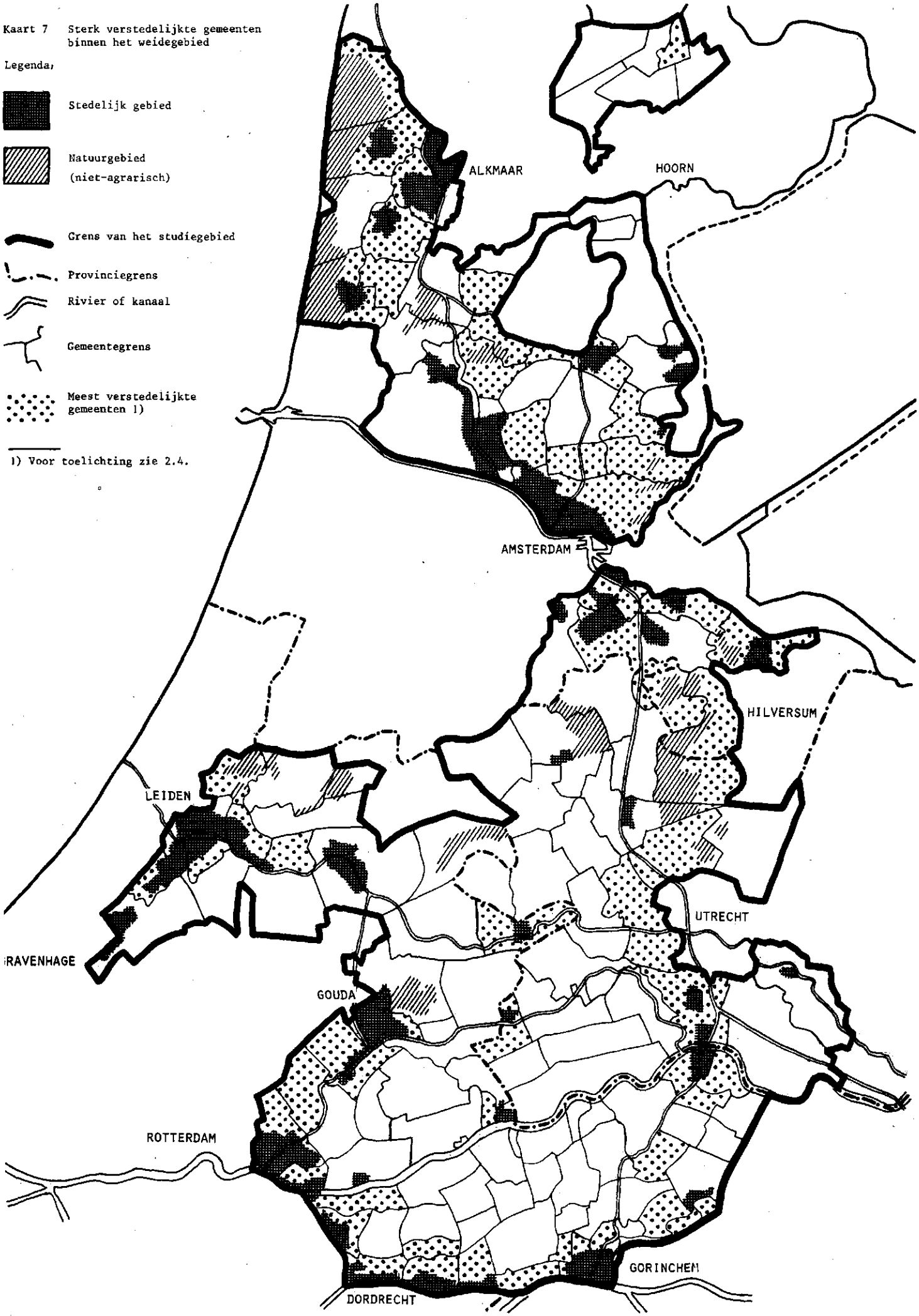
Provinciegrens

Rivier of kanaal

Gemeentegrens

Meest verstedelijkte gemeenten 1)

1) Voor toelichting zie 2.4.

Kaart 8 Structuur rundveehouderij
(zonder "urbane gebieden")

Legenda:

Stedelijk gebied

Natuurgebied
(niet-agrarisch)

Grens van het studiegebied

Provinciegrens

Rivier of kanaal

Gemeentegrens

Per gemeente 1)
aantal positieve punten 2)

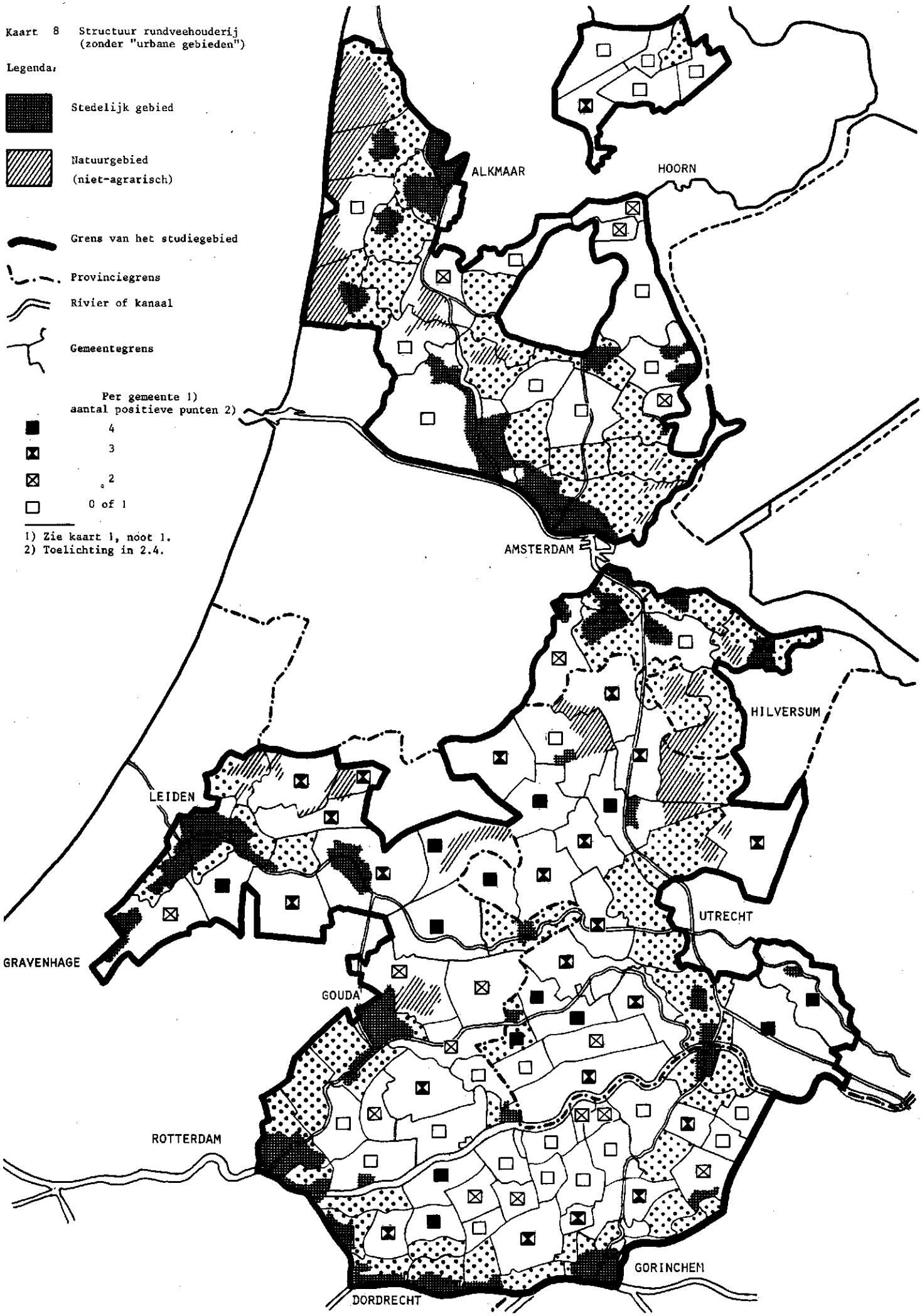
4

3

2

0 of 1

1) Zie kaart 1, noot 1.
2) Toelichting in 2.4.

Kaart 9 Deelgebieden 1)

Legenda:

Stedelijk gebied

Natuurgebied (niet-agrarisch)

Grens van het studiegebied

Provinciegrens

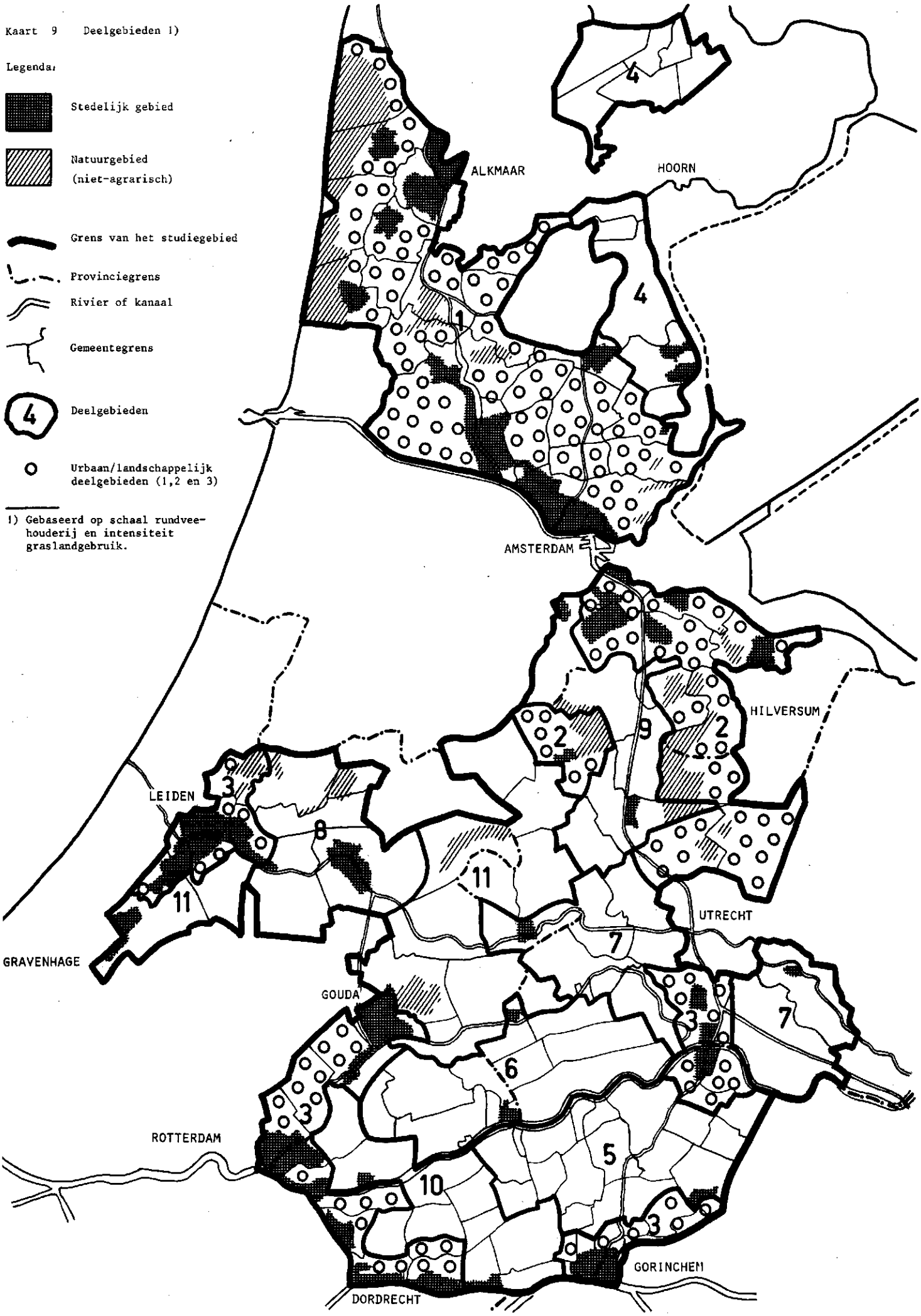
Rivier of kanaal

Gemeentegrens

Deelgebieden

Urbaan/landschappelijk deelgebieden (1,2 en 3)

1) Gebaseerd op schaal rundveehouderij en intensiteit graslandgebruik.

Kaart 10 Gemeentelijke bestemmingsplannen buitengebied (1978)

